
AUGUSTUS' ANKERS

DOCENTENHANDLEIDING

Auteurs: Suzanne Adema, Sophie Dijkstra

Lesmateriaal bij *Anchoring Innovation*

Zwaartekrachtproject, toegekend door het ministerie van OCW aan OIKOS, de landelijke onderzoekschool voor klassieke studiën

LESMATERIAAL ANCHORING INNOVATION DOOR AUGUSTUS

Suzanne Adema en Sophie Dijkstra

In dit lesmateriaal willen we leerlingen in de derde klas – vóór de keuze van het profiel – kennis laten maken met geesteswetenschappelijk onderzoek.

Het lesmateriaal is ontwikkeld in opdracht van het Zwaartekrachtproject *Anchoring Innovation*. De Zwaartekrachtsubsidie is in 2017 door het ministerie van OCW toegekend aan OIKOS, de landelijke onderzoeksschool voor klassieke studiën. Voor meer informatie over OIKOS, zie <https://www.ru.nl/oikos/> en voor meer informatie over *Anchoring Innovation*, zie <https://www.ru.nl/oikos/anchoring-innovation/>.

We lichten de opbouw van dit materiaal en de relatie tussen dit materiaal en het curriculum van GTC en LTC nader toe in een artikel in het *Anchoring Innovation* themanummer van *Lampas*:

Adema, S.M. en S. Dijkstra. (2018). 'Augustus' ankers. Wetenschappelijk onderzoek voor leerlingen.' *Lampas* 51, 393-409.

Leerlingen onderzoeken in dit lesmateriaal hoe Augustus veranderingen op tal van terreinen heeft kunnen doorvoeren. De hypothese daarbij is dat Augustus dat heeft kunnen doen door de veranderingen aan te laten sluiten bij wat de Romeinen al gewend waren. In deze hypothese is het concept *Anchoring Innovation* besloten. Leerlingen testen de hypothese en het concept *Anchoring Innovation* in een aantal case studies waarbij ze werken met teksten in vertaling en afbeeldingen. Ze doen dit in expertgroepen en presenteren hun bevindingen aan elkaar in de vorm van een infographic.

De leerdoelen van dit materiaal zijn:

1. Leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen wat *Anchoring Innovation* inhoudt.
2. Leerlingen kunnen dit concept toepassen op verschillende typen bronnen uit de Oudheid.
3. Leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen hoe Augustus het principaat verankert in het gedachtegoed van de Romeinen.
4. Leerlingen kunnen hun bevindingen verwerken tot een infographic.

Het materiaal bestaat uit:

- deze docentenhandleiding
- een powerpoint met notities per dia over Augustus en *Anchoring Innovation*
- leerlingmateriaal, voor iedere leerling
 - een inleidende tekst en een infographic over de staatsvormen in Rome op papier, om de informatie nog eens na te kunnen lezen
 - een stappenplan voor het maken van een infographic en een tabel met voorwaarden voor beoordeling
- leerlingmateriaal, verdelen over groepen
 - een zevental casus / bronnensets met teksten, visuele bronnen en vragen om leerlingen op weg te helpen

De lessenserie kost drie tot vier lessen.

Les 1: Introductie en start analyse bronnen door leerlingen

- Leerlingen volgen eerst de inleiding van de docent, aan de hand van de powerpointpresentatie.
- Na de uitleg kunnen de leerlingen zelfstandig aan de slag. De eerste taak is de bronnen rustig door te lezen en te bestuderen. Aan de hand van een aantal bijgevoegde vragen en hulp van

de docent, ontdekken de leerlingen welk(e) anker(s) in hun bronnen zit(ten). Enige hulp van de docent is hierbij nodig, ook is het in deze fase handig als leerlingen dingen kunnen nazoeken op internet.

- Zodra leerlingen helder hebben welk anker centraal staat in hun bronnenset, volgt er een uitwisselingsronde: van ieder groepje gaan één of twee leerlingen naar een ander groepje om kort aan elkaar te vertellen welk anker zij hebben gevonden. Na drie ronden heeft (bijna) iedereen elkaar gesproken.

Les 2 (en eventueel nog een halve les): Afmaken bronnenanalyse en verwerken tot infographic

- Na de uitwisselingsronde passen leerlingen hun ontwerp voor de infographic eventueel aan en daarna kunnen ze de nette –handgemaakte – versie uitwerken.

Laatste les: Presenteren infographics aan elkaar

- Aan de hand van de uitgewerkte infographic kunnen de leerlingen ten slotte in enkele minuten hun bevindingen presenteren. Dit vormt de afronding van de lessenserie.
- Leerlingen ontvangen van de docent feedback op hun infographic aan de hand van het schema met voorwaarden in het lesmateriaal.

Hieronder hebben we per *case study* een beknopte uitwerking en, waar nodig, een opmerking voor de docent opgenomen.

BRONNENSET 1: RITUELEN: JANUS

De innovatie	De nieuwe staatsinrichting
Aspect	Ritueel: De tempel van Janus
Beknopte uitwerking verankering	Augustus sloot naar oud gebruik de tempeldeuren van de tempel van Janus drie keer. Dat mocht alleen als er vrede was. Eigenlijk is het sluiten van de tempel van Janus niet direct een verankering van de innovatie van de staatsinrichting. Dit oude gebruik symboliseerde de vrede die tijdens Augustus' regime heerste.
Opmerking voor docent	Lastig aan deze opdracht is dat het sluiten van de tempel van Janus in vreedetijd wellicht geen heel bekend gebruik was. Wat vooral bekend was dat het eeuwen geleden was dat de tempeldeuren gesloten waren. Mogelijk hebben Horatius en Vergilius juist vanwege Augustus dit als teken van vrede in hun werken opgenomen en naar voren gebracht als oud gebruik. De docent kan er zelf voor kiezen deze problematisering onder de aandacht te brengen bij leerlingen of dat even te laten zitten.

BRONNENSET 2: SATURNUS IN LATIUM

De innovatie	De nieuwe staatsinrichting
Aspect	De heerschappij van Saturnus in woord en beeld
Beknopte uitwerking verankering	De situatie in Rome lijkt op die in de Gouden tijd, toen Saturnus over Latium heerste. Romeinen kennen deze tijd natuurlijk niet uit eerste hand, maar hebben daar wel allerlei associaties bij. Dat maakt het een geschikt anker. De gouden tijd wordt bijvoorbeeld beschreven door Hesiodus. In de Aeneis wordt de verbinding tussen de Gouden tijd/de heerschappij van Saturnus en de heerschappij van Augustus expliciet gelegd in een profetie van Anchises. Op de Ara Pacis zijn zowel verwijzingen naar het tijdperk van Saturnus (via de overvloedige oogsten en dieren die de aarde oplevert bijvoorbeeld) als afbeeldingen van Augustus opgenomen.
Opmerking voor docent	In deze opdracht wordt de leerling op weg geholpen door de relevante uitsneden te geven van de <i>ara pacis</i> . Als een van de bronnen voor de heerschappij van Saturnus is Vergilius genomen. Dit kan eventueel door de docent geproblematiseerd worden, omdat het heel aannemelijk is dat Vergilius deze passages met het oog op Augustus' doeleinden heeft vormgegeven. De docent kan er zelf voor kiezen deze problematisering en deze extra laag in de verankering onder de aandacht te brengen bij leerlingen of dat even te laten zitten.

BRONNENSET 3: KONINGSTIJD ALS ANKER

De innovatie	De nieuwe staatsinrichting
Aspect	Koningschap
Beknopte uitwerking verankering	<p>De ideeën van de Romeinen over het koningschap, zoals Livius Brutus die laat verwoorden, maakten dat het onverstandig zou zijn voor een heerser om zich 'rex' te laten noemen.</p> <p>Caesar zag dat al in. Zijn tegenstanders maakten er ook gebruik van door via de naam Brutus te refereren aan de eerdere Brutus die (ook) vrijheid bracht voor de Romeinen en de koningen verjoeg. Vrijheid speelt in de beeldtaal van de munten van de Caesarmoordenaars een belangrijke rol.</p> <p>Uit de bron over Augustus (passage uit Suetonius) blijkt dat ook Augustus zich er van bewust was dat je je beter niet direct met de koningstijd kon associëren, in dit geval Romulus, de eerste koning van Rome.</p> <p>De ideeën van de Romeinen over het koningschap, zoals bijvoorbeeld Livius die laat verwoorden door Brutus, maken dat het onverstandig is voor een heerser om zich 'rex' te laten noemen. De koningstijd is dus geen geschikt anker.</p>
Opmerking voor docent	-

BRONNENSET 4: ANTONIUS BIJ CLEOPATRA

De innovatie	De nieuwe staatsinrichting
Aspect	Antonius
Beknopte uitwerking verankering	Marcus Antonius maakt vanuit Romeins oogpunt de verkeerde keuze: een Romein wil niet iemand aan de macht die zichzelf koning noemt en zich laat vereren als koning of misschien zelfs god.
Opmerking voor docent	Een interessante vraag is of Marcus Antonius zijn macht in Rome wilde verankeren, of juist zijn nieuwe positie in Egypte. De docent kan er voor kiezen onder de aandacht van de leerlingen dat het vanuit Egyptisch perspectief wel een handig anker kan zijn.

BRONNENSET 5: DE NAMEN VAN AUGUSTUS

De innovatie	De nieuwe staatsinrichting
Aspect	De namen van Augustus
Beknopte uitwerking verankering	Voor Augustus' functie bestaat nog geen naam. Hij is zo verstandig om ere- en aansprektitels te kiezen die positieve associaties hebben: de term <i>princeps</i> werd eerder gebruikt voor belangrijke staatsmannen zoals Cato. De naam <i>Augustus</i> roept associaties op met gewijde plaatsen.
Opmerking voor docent	-

BRONNENSET 6: RITUELEN

De innovatie	De nieuwe staatsinrichting
Aspect	Ritueel: <i>fetiales</i> Oorlog verklaren aan Cleopatra, geen burgeroorlog
Beknopte uitwerking verankering	De <i>fetiales</i> waren priesters die zich bezig hielden met de wetten en procedures rond het verklaren van oorlogen en het sluiten van verdragen. Als een buitenlands grondgebied de oorlog verklaard moest worden, was het onderdeel van de procedure dat een van de <i>fetiales</i> een speer wierp naar het vijandelijk gebied. Het volgen van de procedure zorgde ervoor dat de oorlog een <i>bellum iustum</i> was. Het werpen van de speer werd beschouwd als een eeuwenoud gebruik. Door Augustus wordt dit ritueel (opnieuw?) uit de kast getrokken om zijn oorlog met Marcus Antonius als een buitenlandse oorlog te kunnen presenteren.
Opmerking voor docent	Het is de vraag of auteurs in Augustus' tijd dit gebruik niet deels hebben bedacht of gedefinieerd om Augustus aan een fictief anker te helpen. Ook een bedachte traditie kan natuurlijk als anker voor een innovatie fungeren. De docent kan er voor kiezen deze problematisering en extra laag in de verankering onder de aandacht te brengen bij leerlingen of dat te laten zitten.

BRONNENSET 7: MYTHEVORMING

De innovatie	De nieuwe staatsinrichting
Aspect	Mythevorming
Beknopte uitwerking verankering	Rondom Augustus geboorte doen veel bijzondere verhalen de ronde. Echter, deze verhalen zijn niet zomaar 'verzonnen'. Augustus blijkt niet de enige met een afwijkende geboortegeschiedenis. Suetonius beschrijft hoe Augustus' moeder Atia bevrucht wordt door een slang om de goddelijke komaf van Augustus aan te tonen. Dit bijzondere geboorteverhaal wordt echter ook verteld over Alexander de Grote en over Scipio Africanus. Er is dus sprake van een dubbele verankering: met Apollo én met Alexander en Scipio.
Opmerking voor docent	-

BIBLIOGRAFIE

SECUNDAIRE LITERATUUR

- Grafton, A., G.W. Most en S. Settis. 2010. *The Classical Tradition*, Cambridge.
- Hancock-Jones, R., J. Renshaw en L. Swift. 2017. *OCR Classical Civilisation AS and A Level Components 21 and 22. Greek Theatre and Imperial Image*, London.
- Hekster, O. 2017. 'Identifying Tradition. Augustus and the Constraint of Formulating Sole Rule', *Politica Antica* 7, 47-60.
- Hobsbawm, E. en T. Ranger (eds). 1983. *The Invention of Tradition*, Cambridge.
- Sluiter, I. 2017. 'Anchoring Innovation. A classical research agenda', *European Review* 25, 1-19.
- Zanker, P. 1990. *Augustus und die Macht der Bilder*, München.

GEBRUIKTE VERTALINGEN

- Augustus: Res Gestae 34, vertaling Leo Nellissen, stilus.nl
- Cicero: De Goden, vertaald door V. Hunink geraadpleegd op 14 december 2018 via internet: https://www.vincenthunink.nl/documents/cicero_nl.pdf
- Hesiodus, Werken en dagen, vertaald door Maarten Hendriksz, geraadpleegd op 14 december 2018 via <http://grieksemythologie.net/bronnen/heswer.html>.
- Horatius, Ode 4.15, vertaald door P. Schrijvers), Groningen 2003.
- Livius, Vanaf de Stichting van de Stad / Het ontstaan van Rome, vertaald door F.H. van Katwijk-Knap), Bussum 1973.
- Plutarchus: Beroemde Romeinen, vertaald door H. W. A. van Rooijen-Dijkman, Amsterdam 2008.
- Suetonius: Keizers van Rome, vertaald door D. den Hengst, Amsterdam 2003.
- Vergilius, Aeneis: vertaald door P. Schrijvers, Groningen 2011.

GEBRUIKTE AFBEELDINGEN

Overzicht gebruikte afbeeldingen

- Bronnenset 1
 - **Bron 2** Tempel van Janus
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Temple_Janus_Autun_27.jpg
 - **Bron 6** Schilderij Louis de Boullogne
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Auguste_fait_fermer_les_portes_du_Temple_de_Janus_-_Louis_de_Boullogne_le_Jeune.jpg
- Bronnenset 2
 - **Bron 3** Ara Pacis
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tellus_-_Ara_Pacis.jpg
 - **Bron 4** Ara Pacis
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Panel_of_Tellus,_Ara_Pacis,_Rome_\(II\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Panel_of_Tellus,_Ara_Pacis,_Rome_(II).jpg)
 - **Bron 5** Ara Pacis
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Ara_Pacis_Augustae_or_Altar_of_the_Augustan_Peace,_built_to_celebrate_the_return_of_Augustus_to_Rome_in_13_BC_following_campaigns_in_Spain_and_Gaul,_Museo_dell%27Ara_Pacis,_Rome_\(21606917051\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Ara_Pacis_Augustae_or_Altar_of_the_Augustan_Peace,_built_to_celebrate_the_return_of_Augustus_to_Rome_in_13_BC_following_campaigns_in_Spain_and_Gaul,_Museo_dell%27Ara_Pacis,_Rome_(21606917051).jpg)
- Bronnenset 3
 - **Bron 3** Munt EID MAR
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brutus_Eid_Mar.jpg
- Bronnenset 4
 - **Bron 3** Munt Antonius en Cleopatra
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marcus_Antonius_-_Cleopatra_32_BC_90020163.jpg

- Bronnenset 5
 - o Bron 5 Munt Religieuze Augustus
<http://numismatics.org/collection/1944.100.38343>
- Bronnenset 6
 - o Bron 3 Munt Tempel Feretrius
<http://numismatics.org/collection/1997.124.4>
- Bronnenset 7
 - o Bron 4 Apollo doodt de Python
<https://www.geheugenvannederland.nl/en/geheugen/view?coll=ngvn&identifier=BVB01%3ABDH13347PK>